

МУАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

1/3-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хам хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ХАМ РУЎХЫЙЛИҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Sayliyeva M. M. Jamiyat va shax rivojlantirishda milliy g'oya tamoyillari va mazmuni	160
Kenjayeva M. Sh. Milliy qadriyat tushunchasining mazmun va mohiyati	167
Xujaev M. I., Esanova K. I. Маҳмудхўжа Бехбудий жадид матуботи етакчиси	175
Axmadaliyeva M. Sh., Madraximov I. B. Milliy uyg'onish davri poetikasida yetakchi g'oya va obrazlar	182

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Imomberdiyev S. S. Matematika darslarida ekologik komponentdan foydalanishning ahamiyati	186
Қунназаров А. Қ. Информатика фанидан мултимедиали электрон ўқув қўлланма яратиш ва фойдаланиш методикаси	192
Tursinboyeva Z. U., Ismoilova Z. T., Abdullayeva D. A. Differensiallarning taqribiy hisoblashlarga tatbig'i	198
Tursinboyeva Z. U., Ismoilova Z. T., Ravshanova R. M. Tarmoqlararo balans munosabatlarining iqtisodiy masalalarga tadbirlari	202
Shomurodov N. A. Taqribiy hisoblashlarda differensial hisob va darajali qatordan foydalanish	207

БАСЛАЎИШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТЎРБИЯ

Eshchanova G. O., Durdiyeva M. O. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda ijodiy-kreativ faolligini shakllantirish usullari	212
Ozodova B. Raqamli texnologiya-MTT da zamonaviy zaruriyat	217
Eshchanova G. O., Shamuratova S. Q. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning kitobga bo'lgan qiziqishini shakllantirishga kompetensiyaviy yondashuv	223
Xo'jamberdiyeva Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy asarlar bilan tanishtirishning zaruriyati	230
Eshchanova G. O., Egamberdiyeva M. K. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining turli yosh guruhlari qayta hikoya qilishga o'rgatish orqali nutq, muloqot kompetensiyalarini shakllantirish usullari	236
Nuradilova A. D. Boshlang'ich sinflarda ona tili fanini o'qitishda noan'anaviy dars usulining samarali natijalari	241
Jabborova O. M. Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va didaktikasining diagnostika masalalari	246
Mardonov Sh. Q. Boshlang'ich ta'lim metodikasi va samaradorligi diagnostikasi	254
Eshmanova N. N. Boshlang'ich sinflarda bayon va insho yozish klaster metodikasi mazmuni	262
Qarshiboyeva X. K., Muminov Z. Sh. Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarining nutqiy faoliyatini rivojlantirish usullari	269
Jabborova O. M., Abdujalilova M. M. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy layoqatini rivojlantirish metodikasi	275
Tashpulatova D. M. Boshlang'ich ta'limda klaster yondashuv asosida o'quv fanlarini integratsion o'qitish mexanizmlarini takomillashtirish samaradorligi	279
Жансаитова Ж. Б., Таджикибаев И. У. Бастауыш сынып оқушыларына арналган психологиялык-педагогикалык диагностика	287
Eshmanova N. N., Rahmonova M. Oilada bola tarbiyasida o'zaro munosabatlar tizimi pedagogik-psixologik xususiyatlari va omillari	293
Tojiboyeva G. R. Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda "Rivoj" loyihasiga asoslangan innovatsion maktab imkoniyatlari	299

BOSHLANG'ICH TA'LIM NAZARIYASI VA DIDAKTIKASINING DIAGNOSTIKA MASALALARI

Jabborova O. M.

*pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Chirchiq davlat pedagogika universiteti*

Tayanch so'zlar: ta'lim, boshlang'ich, diagnostika, nazariya, didaktika, bilim, metod, ko'nikma.

Ключевые слова: образование, начальное, диагностика, теория, дидактика, знание, метод, навык.

Key words: education, primary, diagnosis, theory, didactics, knowledge, method, skill.

O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim jarayoni, uning nazariyasi, didaktikasi va metodologik asoslari muntazam ravishda yangilanib bormoqda[1]. Bu hol boshlang'ich ta'lim diagnostikasi muammosini hal etib olishni taqozo etadi. Shu ma'noda bu o'rinda e'tiboringizni boshlang'ich ta'lim nazariyasi diagnostikasining eng muhim jihatlari tahliliga tortamiz.

1. Boshlang'ich ta'lim diagnostikasi mazmuni. Boshlang'ich ta'lim manbalari, uning muammolari bo'yicha yaratilgan ilmiy-tadqiqotlar va ta'limning mazkur bosqichi amaliy tajribalarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim diagnostikasi masalasi eng muhim yo'nalishlardan biridir. Shu ma'noda boshlang'ich ta'lim diagnostikasi mazmunida quyidagi omillar muhim o'rin tutadi:

- a) boshlang'ich ta'limni majmui (kompleks) o'rganish;
- b) boshlang'ich ta'limning yutuqlarini baholash;
- v) boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning yo'nalishlarini belgilash.

Aynan o'rganish, baholash va belgilash natijasida diagnostik jarayon amalga oshiriladi. Shu jihatdan diagnostika atamasini tash hislash, ya'ni yutuqlarini baholab va muammolarni hal etish choralari belgilash ma'nosida tushunish maqsadga muvofiq bo'ladi. Diagnostika va tash hislash atamalarini muqobil qo'llash bugungi kunda pedagogik atamashunosligimizda mavjud. Shu ma'noda boshlang'ich ta'limni majmui o'rganish uni tashkil etish, boshqarish, takomillashtirish va istiqbolini belgilash maqsadida amalga oshiriladi; aynan

mana shu ma'lumotlar asosida boshlang'ich ta'lim yutuqlari baholanadi. Baholash jarayoni "qoniqarli", "yaxshi" va "ijobiy" mezonlar asosida amalga oshiriladi, bu mezonlarga binoan boshlang'ich ta'limni rivojlantirish yo'nalishlari belgilanadi[2]. Mazkur yondashuvlarni eslab qolish va oliy pedagogik ta'lim jarayonida ularni o'zlashtirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun kasbiy kompetensiya tarkibiga kiradi. Unutmaslik lozimki, diagnostika – bu o'rganish, baholash va belgilash majmuidir. Shu sababli keyingi paytlarda ta'lim tizimining barcha turlari va bosqichlari qatorida boshlang'ich ta'limni diagnostika qilish ham dolzarb masalaga aylandi. Chunki aynan diagnostika jarayoni boshlang'ich ta'limning pedagogik jarayon, ta'lim va tarbiyadagi ilmiy, nazariy hamda metodik qiyofasini belgilaydi.

2. Boshlang'ich ta'lim diagnostikasining nazariy xususiyatlari.

Boshlang'ich ta'lim diagnostikasini amalga oshirishda uning nazariy o'ziga xosligiga e'tibor berish lozim. Shu ma'noda boshlang'ich ta'lim diagnostikasining nazariy xususiyatlarida quyidagilar muhim o'rin tutadi:

- a) boshlang'ich ta'limni tashkil etish va boshqarish jarayoni;
- b) boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalari;
- v) boshlang'ich ta'limning o'quv-metodik ta'minoti.

Boshlang'ich ta'limni tashkil etish va boshqarish jarayoni maxsus yondashuvlar, savolnomalar va muayyan me'yoriy hujjatlar ijrosi bo'yicha o'rganiladi. Boshlang'ich ta'limni tashkil etishda shaxs tarbiyasidagi ahamiyati hisobga olinadi, uni boshqarishda esa boshlang'ich ta'limning samaradorlik yo'llariga e'tibor qaratiladi. Bugungi kunga qadar boshlang'ich ta'limni tashkil etish va boshqarish jarayoni "Pedagogik menejment" fani tomonidan o'rganilib kelinmoqda. Keyingi yillarda individual yondashuvlar va tamoyillarga asoslangan "Boshlang'ich ta'lim menejmenti" fanining tarkib topa boshlaganini eslatib o'tish joiz. Mazkur yuzaga kelayotgan fanning eng muhim vazifalaridan biri boshlang'ich ta'limni tashkil etish va boshqarish asoslari, omillari hamda samaralarini o'rganish natijasida baholashdan iborat bo'lishi kutilmoqda. Shu sababli oliy pedagogik ta'lim jarayonida "Boshlang'ich ta'lim menejmenti" maxsus kursini tashkil etish dolzarb bo'lib turibdi.

Boshlang'ich ta'lim diagnostikasi nazariyasida mazkur ta'lim bosqichining asosiy vazifalarini o'rganish hamda baholash ham muhim o'rin tutadi. Chunki jamiyatimizning innovatsion rivojlanish sharoitida boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalari yangilanib bormoqda. Misol uchun, avval boshlang'ich ta'lim o'quvchilarning savodxonlik ko'nikmasini shakllantirish va ularni bilim olamiga olib kirish asosiy vazifasini bajargan bo'lsa, bugungi kunda bunday vazifaning tarkiblaridan biri sifatida o'quvchilarni ta'limning keyingi

bosqichlariga talab darajasida tayyorlash ham yuzaga keldi. Shu ma'noda boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalarini o'rganish va baholashda real sharoitlar hamda ehtiyojlardan kelib chiqiladi. Buning natijasida boshlang'ich ta'limning vazifalari samaradorligi diagnostika qilinadi.

Boshlang'ich ta'lim diagnostikasining nazariy masalalarida mazkur ta'lim bosqichining o'quv-metodik ta'minotini o'rganish va baholash amaliy jihatdan zaruriyat hisoblanadi. Chunki aynan o'quv-metodik ta'minot boshlang'ich ta'lim nazariyasini amaliyot bilan bog'lovchi omildir. E'tibor berilsa, bugungi kunda boshlang'ich ta'lim o'quv rejalari, dasturlari va o'quv Foydalanilgan abyotlari muntazam yangilanish jarayonini boshdan kechirmoqda. Biroq bu o'rinda yangilanishning asosli ekanligi diagnostika qilinadi. Chunki o'quv rejalari, dasturlari va Foydalanilgan abyotlarini muntazam yangilash yoki ularni o'zgartirish beqarorlikka olib keladi. Shu sababli mazkur jarayonda o'rganish va baholashning ahamiyati boshlang'ich ta'limning o'quv-metodik ta'minotidagi yutuqlar hamda muammolarni diagnostika qilish bilan amalga oshiriladi.

Kezi kelganda ta'kidlash lozimki, boshlang'ich ta'lim diagnostikasining nazariy xususiyatlari ilmiylik, muqobillik va asoslilik tamoyillariga tayanadi. Bu jarayonda aynan ana shu tamoyillar asosida diagnostikani amalga oshirish metodologik jihatdan to'g'ri hisoblanadi.

3. Boshlang'ich ta'lim diagnostikasi manbalari. Boshlang'ich ta'lim diagnostikasining nazariy xususiyatlarida mazkur ta'lim bosqichining manbalarini o'rganish va baholash eng muhim yondashuvlardan biridir. Bugungi kunga qadar mamlakatimiz boshlang'ich ta'limida milliy pedagogik manbalar va tajribalar asosiy manba sifatida qabul qilib kelingan. Ayni paytda, jamiyatimizning keyingi besh yil ichidagi rivojlanish jarayonida boshlang'ich ta'lim manbalariga ham yangiliklarning kiritilishi yuzaga keldi. Shu jihatdan boshlang'ich ta'lim manbalarini o'rganish va baholash asosida diagnostika qilishda quyidagi eng muhim manbalarga e'tibor qaratilishini ta'kidlab o'tish lozim:

- a) boshlang'ich ta'limning qonunchilik asoslari;
- b) boshlang'ich ta'limning pedagogik manbalari;
- v) boshlang'ich ta'lim bo'yicha amalga oshirilgan ilmiy-tadqiqotlar.

Boshlang'ich ta'limning qonunchilik asoslari mamlakatimizning va xalqaro ta'lim tashkilotlarining hujjatlari qiyosiy ravishda o'rganish bilan u diagnostika qilinadi. Bu borada mamlakatimiz boshlang'ich ta'limi bo'yicha qonunchilik hujjatlarining individualligi va ularning xalqaro ta'lim hujjatlariga mosligi baholanadi. Chunki butun dunyoda Birlashgan Millatlar Tashkiloti hamda uning

YUNESKO tashkiloti tomonidan mamlakatlarning milliy qonunchilik hujjatlari xalqaro ta'lim hujjatlariga moslashtirilishi ishlari amalga oshirilmoqda. Bu hol har bir mamlakatning boshlang'ich ta'lim bo'yicha qonunchilik hujjatlarini takomillashtirilishiga xizmat qiladi. Demak, mamlakatning boshlang'ich ta'lim bo'yicha qonunchilik hujjatlarini qiyosiy o'rganish tamoyili asosida diagnostika qilinadi.

Boshlang'ich ta'limning pedagogik manbalari mamlakatimizda milliy va xalqaro xususiyatlarga ega asarlar, tajribalar hamda yondashuvlar majmuidan iborat. Shu sababli mazkur masalani o'rganish va baholashda boshlang'ich ta'limning milliy manbalarga tayangan holda xalqaro ta'lim hujjatlariga asoslanishi nuqtayi nazaridan yondashiladi. Chunki mamlakatimiz boshlang'ich ta'limning milliy manbalari bo'yicha juda keng va ko'p asarlarga ega bo'lib, ular individual xarakterda ekanligi bilan diqqatni tortadi. Shu sababli bu milliy manbalardagi boshlang'ich ta'lim asoslari xalqaro ta'lim hujjatlari qoidalariga muvofiq tarzda o'rganilib, diagnostika qilinadi.

Mamlakatimizda boshlang'ich ta'lim manbalaridan eng muhim qismini ilmiy tadqiqotlar majmui tashkil etadi. Bunday ilmiy tadqiqotlar ko'p hollarda ikki yo'nalishda amalga oshirilgan bo'ladi: birinchisi, bevosita boshlang'ich ta'lim muammolari tadqiq etilgan ilmiy-tadqiqotlar; ikkinchisi, pedagogik ilmiy-tadqiqotlarda kezi bilan boshlang'ich ta'lim muammolari tahlil qilib o'tilgan ilmiy-tadqiqotlar. Shu jihatdan boshlang'ich ta'lim manbalarini o'rganish va baholashda bevosita mazkur ta'lim muammolari tadqiq etilgan ilmiy-tadqiqotlarning ko'lami, nazariy xulosalari hamda metodologik tavsiyalariga ustuvor darajada tayaniladi. Bunday tamoyil asosida boshlang'ich ta'limning ilmiy tadqiqotchilik manbalarini o'rganish va baholash amalga oshiriladi. Pedagogik ilmiy-tadqiqotlar mazmunida boshlang'ich ta'limga oid bilvosita amalga oshirilgan tahlillar mazkur ta'lim bosqichining metodologik muammolariga qaratilgan bo'ladi.

E'tibor berilsa, boshlang'ich ta'lim diagnostikasining nazariy xususiyatlari uning mazmuni, nazariy omillari va manbalaridan iborat. Mazkur yo'nalishlar asosida boshlang'ich ta'limni o'rganish, baholash hamda diagnostika qilish ishlari amalga oshiriladi. Bu o'rinda e'tiboringiz boshlang'ich ta'lim diagnostikasining eng asosiy nazariy xususiyatlari tahliliga qaratildi.

Oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari mutaxassislik (majburiy) va tanlov o'quv fanlari vositasida boshlang'ich ta'lim diagnostikasining nazariy xususiyatlari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini o'zlashtiradi. Misol uchun, bu boradagi tahlillar "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi" o'quv fani materiallarida

muayyan darajada amalga oshirilgan. Ayni paytda, kelgusida “Boshlang‘ich ta‘lim diagnostikasi” maxsus kursini tashkil etish va uning vositasida boshlang‘ich ta‘lim samaradorligini baholash maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining qo‘yilayotgan muammo bo‘yicha kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishi asosiy masala hisoblanadi.

Boshlang‘ich ta‘lim diagnostikasi nazariyasida mazkur jarayonni tashkil etish, uni amalga oshirish uchun tayaniladigan asoslar va baholash mezonlari muhim o‘rin tutadi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari mazkur masalalar bo‘yicha kasbiy kompetensiyalarga ega bo‘lishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Mamlakatimizda boshlang‘ich ta‘lim jarayonini zamonaviy asoslarda rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish hamda o‘quvchilarning o‘zlashtirganlik darajasini yuksaltirish muhim vazifalardan hisoblanadi. Bu masala boshlang‘ich ta‘lim didaktikasi diagnostikasi asoslarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

“Didaktika” – lotincha so‘z bo‘lib, o‘qitish, ta‘lim berish va tushuntirish ma‘nolarini anglatadi[3]. Ko‘p hollarda didaktika atamasi ta‘lim nazariyasi sifatida qabul qilinadi. Shu jihatdan boshlang‘ich ta‘lim didaktikasi diagnostikasi deganda mazkur ta‘lim bosqichida o‘qitishning asoslari va uning samaradorligini o‘rganish hamda baholash tushuniladi. Bunday yondashuv boshlang‘ich ta‘lim didaktikasida maqsadli diagnostikani amalga oshirish imkonini beradi. Boshlang‘ich ta‘lim didaktikasi diagnostikasida quyidagilarni o‘rganish va baholash muhim ahamiyatga ega:

4. Boshlang‘ich ta‘lim diagnostikasining o‘qitish mohiyati. Boshlang‘ich ta‘lim jarayonida diagnostik yondashuv asosan o‘qitishga tayanadi. Keyingi paytlarda milliy va jahon pedagogikasida o‘qitishning ma‘no va mazmuni o‘zgarayotganligini eslatib o‘tish joiz[4]. Unga ko‘ra, o‘quv materiallarini ixchamlashtirish va imkon qadar yangi ma‘lumotlarni taqdim etish jarayoni kechmoqda.

Boshlang‘ich ta‘lim diagnostikasida o‘qitishning quyidagi xususiyatlariga e‘tibor qaratiladi:

- 1) o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini tezkor ravishda shakllantirish;
- 2) maktabgacha va umumiy o‘rta ta‘lim bo‘g‘inini o‘zaro aloqadorlikda bog‘lash;
- 3) boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining professional tayyorgarligini muntazam kengaytirib borish.

Aynan mana shunday mezonlarga asosan boshlang‘ich ta‘limda o‘qitish amalga oshiriladi. Jumladan, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini tezkor

ravishda shakllantirish o'quv fanlarining hamda to'garaklarning sifati bilan belgilanadi. Shu sababli bu borada diagnostika aynan o'qitish sifatiga baho berishidan amalga oshiriladi. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim maktabgacha ta'limni davom ettirishi va keyingi ta'lim bosqichiga o'quvchilarni tayyorlashi kerak. Mazkur vazifa juda murakkab bo'lib, psixologik, pedagogik va fiziologik jihatdan chuqurlashtirilgan tadbirlarni amalga oshirishni taqozo etadi. Bunda diagnostika qilishda o'quvchilarning jismoniy, aqliy va ruhiy rivojlanganlik darajasiga ahamiyat beriladi. Ayni paytda, boshlang'ich ta'limning mohiyati o'qituvchilarning professionallik darajasi bilan belgilanadi. Bunda asosiy e'tibor har bir o'qituvchining individual metodga ega bo'lishiga qaratiladi. Shu sababli diagnostika jarayonida o'qituvchilarning malaka darajasi alohida baholanadi. Kezi kelganda ta'kidlash lozimki, o'qituvchilarning malaka darajasi har besh yilda diagnostika qilinadi, baholanadi va ularning toifa darajasi o'zgartiriladi. Bu maktab ta'limiga tegishli. O'rta maxsus va oliy ta'limda o'qituvchilar faoliyati ularning ilmiy va o'quv samaradorligiga binoan diagnostika qilinadi. Lekin hozirgi tajribaga ko'ra mazkur toifa o'qituvchilarning faoliyati baholanmaydi. Chunki diagnostikaning o'zi ushbu toifa o'qituvchilarning bilim, malaka va kasbiy darajalari to'g'risida to'liq ma'lumot beradi. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilar o'z faoliyati bo'yicha diagnostika va baholash jarayoni to'g'risida ko'nikmani egallashlari taqozo etiladi.

5. Boshlang'ich ta'lim o'qitish samaradorligini diagnostika qilish.

Boshlang'ich ta'limda o'qitish samaradorligi keyingi paytlarda ta'lim tizimining asosiy muammosi hisoblanadi. Chunki boshlang'ich ta'limning sifat samaradorligi butun ta'lim tizimiga baho berishda asos hisoblanadi. Shu jihatdan boshlang'ich ta'limda o'qitish samaradorligini diagnostika qilishda o'quv fanlarining o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishiga asosiy e'tibor qaratiladi. Mamlakatimiz tajribasi shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ko'p hollarda aniq va tabiiy fanlarni o'zlashtirish bo'yicha yuqori ko'rsatkichga ega. Bu holni fan olimpiadalari misolida ham ko'rish mumkin. Shu jihatdan gumanitar fanlarni o'qitish sifati diagnostika qilinishi va muntazam ravishda uning natijalari asosida rivojlantirish yo'nalishlari belgilab borilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Misol uchun, bu borada ART texnologiyasidan foydalanish kutilgan samarani beradi. O'zbekiston Respublikasi "Insonga e'tibor va ta'lim sifati yili" Davlat dasturida Ona tili, Adabiyot, Tasviriy san'at, Musiqa madaniyati kabi gumanitar fanlarning o'qitilish sifatini takomillashtirish vazifalari belgilangan. Shu jihatdan bu boradagi diagnostika tadbirida quyidagilarga e'tibor qaratiladi:

- 1) o'quv fanlarining o'quvchilar tomonidan tanlanishi;

2) o'quv fanlari bo'yicha bir necha o'qituvchilarning saboq berishi;

3) o'quv fanlari bo'yicha mintaqaviy monitoringning amalga oshirilishi.

O'quv fanlarining o'quvchilar tomonidan tanlanishi deganda qo'shimcha mashg'ulotlarning tashkil etilishi va ularning sifat darajasini baholab borish nazarda tutiladi. O'quv fanlari bo'yicha bir nechta o'qituvchilarning saboq berishi tajribali o'qituvchilar imkoniyatlaridan keng foydalanish maqsadida yo'lga qo'yilmoqda. O'quv fanlari bo'yicha mintaqaviy monitoring tumanlar va viloyatlar kesimida amalga oshiriladi hamda ularning natijadorligi baholanadi. Bularning barchasi diagnostika qilishda o'quv fani+o'quvchi+o'qituvchi=o'zlashtirish tizimiga amal qilishni taqozo etadi.

Boshlang'ich ta'limda o'qitish samaradorligini diagnostika qilish davriy amalga oshiriladi. Bunda choraklik va bir o'quv yili davomida amalga oshirilgan diagnostika natijalariga o'quv fanlari bo'yicha qo'shimcha mashg'ulotlar, amaliy to'garaklar va o'qituvchilarning individual maxsus kurslarini tashkil etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shu sababli O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining Ta'lim sifati departamenti har besh yilda o'quv fanlarini tanlash, o'qitish, o'quv Foydalanilgan abiotlarini yangilash va o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini baholaydi hamda maxsus diagnostika asosida ularni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalarni ishlab chiqadi. Bunda ta'lim tizimining tajribali o'qituvchilari ishtirok etadi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda o'qitish samaradorligini diagnostika qilish amaliy xarakterga ega bo'ladi. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari haftalik amaliyot davrida ana shunday diagnostika tadbirlari bilan tanishishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

6. Boshlang'ich ta'limda o'qitish jarayoni diagnostikasini rivojlantirish.

Diagnostika – bu tekshirish emas, aksincha o'rganish va baholashdir. Shu sababli boshlang'ich ta'lim o'qitish jarayonini diagnostika qilish ishlarini rivojlantirib borish boshlang'ich ta'limning sifat samaradorligiga erishish bilan bog'liq masaladir. Buning uchun quyidagilarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi:

1) boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan ishlash;

2) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini diagnostik faoliyatga tayyorlash;

3) boshlang'ich ta'limning o'qitish jarayonini diagnostika qilishning yangi texnologiyalarini ishlab chiqish.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan ishlash deganda ularni diagnostika asoslari bilan tanishtirish nazarda tutiladi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, maktabga tashrif buyurgan har bir mutaxassisni o'qituvchilar tekshiruvchi

sifatida qabul qilishadi. Shu jihatdan diagnostika ishi bilan shug'ullanuvchi mutaxassis o'qituvchi bilan hamkor ravishda faoliyat yuritishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Shunda boshlang'ich ta'limda o'qitish jarayonini diagnostika qilish amaliy natijalarni beradi. Chunki diagnostika asoslaridan xabardor o'qituvchi mazkur ishda faol ishtirok etadi. Shuningdek, oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari diagnostik faoliyatga tayyorlanishi kerak. Bunda ular diagnostika jarayonida amalga oshiriladigan ishlar, turli savolnomalar, testlar, hujjatlar bilan ishlash va Foydalanilgan abiyotlardan foydalanish ko'nikmasini egallashi maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki ta'kidlash lozimki, diagnostika va baholash o'qitish sifatining eng muhim asosidir. Bundan tashqari boshlang'ich ta'limda o'qitish jarayonini diagnostika qilishning yangi texnologiyalarini ishlab chiqish ham dolzarb bo'lib turibdi. Bu borada bizningcha, xorijiy mamlakatlarning tajribalaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Misol uchun, Rossiya Federatsiyasida boshlang'ich ta'limning o'qitish jarayonini diagnostika qilish maxsus mutaxassislar tomonidan bir o'quv yili davomida amalga oshiriladi va unda maktab jamoasi faol ishtirok etadi. Bu texnologiyada asosiy e'tibor boshlang'ich ta'lim muammolarini aniqlashga qaratiladi. Buning natijasida o'qituvchilar va o'quvchilarning faolligi, tashabbuskorligi hamda o'qitishning samaradorligiga erishish mumkin bo'ladi. Shu ma'noda zamonaviy texnik uskunalar va texnologiya loyihalardan foydalangan holda qulay, oson va tez samara beradigan diagnostika texnologiyalarini ishlab chiqish muhim yechimlardan biridir.

Shunday qilib boshlang'ich ta'lim didaktikasining diagnostikasi mazkur ta'lim bosqichining sifat samaradorligini ta'minlovchi omillardan hisoblanadi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari oliy pedagogik ta'lim jarayonida mazkur masalalar bo'yicha aniq ko'nikmalarga ega bo'lishi taqozo etiladi. Buning uchun haftalik amaliyot davrida faol bo'lish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. www.ziynet.uz
2. Gessen A. Pedagogika: Teoriya, praktika, podxod. – M.: “Mysl”. 1997.
3. Djurayev R. va boshqa. Pedagogik atamalar lug'ati. – T.: “Fan”. 2008.
4. Jabborova O.M. Boshlang'ich ta'lim metodikasining yangi nazariy masalalari. – Toshkent, 2022

РЕЗЮМЕ

Maqolada boshlang'ich ta'lim nazariyasi va didaktikasining diagnostika masalalari tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ

В статье анализированы вопросы диагностики теории и дидактики начального образования.

SUMMARY

The article analyzes the diagnostic issues of theory and didactics of primary education.